

При проведенні державної програми підтримки сільськогосподарського виробництва повинні бути задіяні методи прямого державного впливу у вигляді:

По-перше, держзамовлення під продовольчі резерви, прямого доування та пільгового кредитування.

По-друге, розширення правового поля, яке надає змогу задіяти закони, які регулюють права власності та управління нею.

Зрозуміло, що в теперішніх умовах необхідне проведення суттєвих змін в державній політиці фінансування сільськогосподарського виробництва, що дозволить знизити собівартість продукції у виробника, а з іншого – розширити місткість внутрішнього ринку.

Список літератури

1. Мтерний С. Власність і особливості її розвитку в розвинутих країнах світу // Екон. України. – 1994. – № 4. – С. 48-56.
2. Олійник О.В. Теоретико-методологічні засади державного регулювання аграрного ринку // Екон. України. – 2005. – № 7 – С. 65-73.
3. Прикин Б.В. Стратегія економіки (природний екогармонізм). – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
4. Тархов П.В. Принципи керування якістю ґрунтів. – Суми: СумДУ, 2000. – Випуск 2. – С. 18-27.
Отримано 25.05.2006

УДК 339.137.2:336.71(477)

*М.І. Макаренко, д-р екон. наук, проф.,
Українська академія банківської справи НБУ*

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ МІЖБАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ГРОШОВО-КРЕДИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Фінансова глобалізація є невід’ємною складовою сучасного розвитку суспільства. Об’єктивним її проявом виступає експансія транснаціональних корпорацій і банків на ринки, що розвиваються. Тому цілком зрозумілим можна вважати прагнення іноземних банків розгорнути діяльність у сфері банківських послуг в Україні, де такі послуги не вирізняються достатньою якістю та широтою асортименту.

Вступ України до СОТ потребує виконання вимог з лібералізації ринку послуг, у тому числі й банківських, вимагає готовності вітчизняних грошово-кредитних установ до посилення конкурентної боротьби у даній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статтях фахівців з банківської проблематики віднаходимо широкий спектр поглядів на можливі наслідки появи численних іноземних банків на вітчизняному ринку: від навмисно заспокійливих тверджень до залякування повсюдним засиллям іноземців із загрозою національній фінансовій безпеці. Проте позиція щодо майбутнього місцевих банків багатьох аналітиків у галузі банківської системи досить зважена [4, с. 38; 6, с. 100]. Масштаби поширення іноземного банківського капіталу на теренах України значною мірою залежатимуть від макроекономічного середовища, перебігу подій у реальному та фінансовому секторах, динаміки економічного зростання, інфляційних процесів та стабільності обмінного курсу національної валюти. Саме розгортання міжбанківської конкуренції на тлі макроекономічного розвитку становить мету дослідження даної статті.

Виклад основного матеріалу. За півтора десятиліття від часу утворення Національного банку України відбулося формування вітчизняної банківської системи як дворівневого багатоукладного елемента інфраструктури грошово-кредитного ринку. За цей період було пройдено шлях від організації командно-адміністративного типу з кількома державними банками до розгалуженої системи з численними великими, середніми та малими банківськими установами, кожна з яких має свою нішу у сфері банківських послуг.

На сьогодні в Україні зареєстровано 187 банків, серед яких 166 – діючі (табл. 1).

Таблиця 1

Окремі дані про банки України (на кінець періоду)*

Показники	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.**
Кількість банків за реєстром	76	229	189	187
У тому числі:				
державні	...	2	2	2
акціонерні товариства	...	177	136	131
товариства з обмеженою відповідальністю	...	50	17	35
Кількість банків за участю іноземного капіталу	...	14	21	28
У тому числі зі 100 %-м іноземним капіталом	...	2	6	11
Сплачений статутний фонд діючих банків у гривневому еквіваленті, млн. грн.	...	1098	4576	17607
Середній розмір статутного фонду, тис. грн.	...	4790	29908	98840

* Джерело: Грошова і банківська статистика НБУ.

** 2006 р. представлено даними за 4 місяці.

За організаційно-правовою формою з-поміж діючих банків вирізняються акціонерні товариства, яких нараховується 131 одиниця, та товариства з обмеженою відповідальністю чисельністю 35 одиниць. Сплачений статутний фонд діючих банків у гривневому еквіваленті становить 17607 млн. грн. Стрімкою є динаміка зростання середнього розміру статутного фонду одного банку.

Однак сучасна банківська система України має ще чимало деформацій у механізмі функціонування, які потребують усунення в процесі подальших ринкових перетворень.

Можливість відкривати філії іноземних банків на території України має наслідком низку позитивних і негативних моментів. *Серед позитивних зазначимо наступні:*

- 1) поширення досвіду управління та застосування новітніх інформаційних технологій іноземного банку може поліпшити ефективність функціонування національної банківської системи;
- 2) іноземні банки здатні запропонувати нові банківські продукти, стимулювати процес удосконалення системи банківського регулювання тощо;
- 3) зростання пропозиції кредитів з боку іноземних банків спричинить зменшення їх вартості для місцевих суб'єктів господарювання;
- 4) іноземні банки з більшою капіталізацією, на відміну від місцевих, спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду [2, с. 32].

Серед негативних чинників експансії іноземних банків аналітики відзначають наступні:

- 1) філії іноземних банків, маючи потужний ресурсний потенціал за кордоном, схильні в країні розташування до "циклічної асиметрії", тобто мають змогу не збільшувати обсяг кредитування під час стимулювальної політики Центрального банку, підтримуючи власну ліквідність на високому рівні;
- 2) іноземні банки прагнуть надавати кредити переважно великим компаніям, насамперед, з іноземним капіталом, залишаючи організації з низьким кредитним рейтингом та роздрібний кредитний ринок місцевим банкам;
- 3) присутність іноземних банків може послабити позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи країни з перехідною економікою. Місцеві банки, не спроможні на рівних конкурувати з іноземними, – збанкрутують, що може призвести до фінансової нестабільності в країні [2, с. 32].

В той же час, конкурентна стратегія іноземних банків буде різною залежно від макроекономічного середовища, в якому проводиться їхня діяльність. Для іноземних банківських установ характерні дві

основні особливості, що накладають певний відбиток на конкурентоспроможність банків-нерезидентів.

По-перше, для них характерною є наявність валютних пасивів та необхідність конвертувати їх у гривні при здійсненні активних операцій. Інакше кажучи, для них порівняно з вітчизняними банками існує додатковий валютний ризик, який в умовах девальвації гривні може обернутися певними збитками. Особливо ця проблема загострюється тоді, коли Національний банк обмежить надання валютних кредитів, звуживши коло їх одержувачів до підприємств-імпортерів.

По-друге, спроби іноземних банків залучити кошти з національного грошово-кредитного ринку можуть не дати очікуваного ефекту: джерела дешевих ресурсів в Україні уже поділені і повернення нових вкладників пов'язане з підвищеними відсотками за депозитами. Тому цілком можливий дисбаланс між дешевими валютними пасивами та порівняно дорогими гривневими зобов'язаннями. Водночас, на грошовому ринку України дорогим залишається й залучення валюти.

Розглянемо макроекономічні чинники, які справляють вплив на перебіг міжбанківської конкуренції у двох основних сегментах грошово-кредитного ринку, – сегменті депозитів як ресурсній базі банківської діяльності та сегменті кредитів як основній сфері активних банківських операцій.

З часу, коли в Україні розгорнулось економічне зростання, депозити банківської системи збільшувались високими темпами, які значно перевищували динаміку реального і номінального ВВП. За період 2000-2005 рр. реальний ВВП країни збільшився у 1,52 рази, номінальний – у 2,48 рази, а обсяг залучених коштів банків – у 10,92 рази. Коefіцієнт випередження динаміки депозитів над номінальним ВВП дорівнював 4,41, а над реальним ВВП – 7,19 [3].

Невпинно зростали й обсяги зобов'язань комерційних банків за залученими коштами. За період 2001-2005 рр. загальна сума зобов'язань банків за коштами на рахунках фізичних і юридичних осіб збільшилась у 7,08 рази, причому за коштами до запитання у національній валюті – у 5,00, строковими – у 13,32, за коштами до запитання в іноземній валюті – у 3,05, строковими – 9,23 рази [1].

Отже, в умовах відсутності конкуренції з боку іноземних банків вітчизняні банківські установи прискореними темпами залучають кошти на свої рахунки. Цьому сприяють досить високі ставки за грошовими ресурсами, які пропонують банки своїм клієнтам. Зокрема, у квітні поточного року процентні ставки за депозитами в національній валюті дорівнювали 8,1 %, в іноземній валюті – 7,0 %, інтегральна ставка – 7,7 % [5]. Це значно менше, ніж було нещодавно, і свідчить про тенденцію до зниження вартості банківських ресурсів.

Здешевленню депозитів сприяв стрімкий розвиток карткових рахунків фізичних осіб з порівняно низькими ставками за поточними рахунками. Однак вартість залучень залишається значно вищою, ніж в країнах Євросоюзу (табл. 2). У наших західних сусідів ставки за депозитами “овернайт” перебувають на рівні 1 %, а кошти до запитання не перевищують 2 %. Лише останнім часом спостерігається тенденція до деякого підвищення процентних ставок, що зумовлено рестрикційною політикою Європейського центрального банку та підвищенням його дисконтної ставки. Тому незважаючи на зближення депозитних ставок у Європі та Україні, все ж залишається істотним розрив між ціною вітчизняних і зарубіжних грошових ресурсів.

Таблиця 2

**Процентні ставки за залученими коштами банків Євросоюзу
у 2005-2006 рр., %***

Види депозитів	Серпень 2005 р.	Січень 2006 р.	Березень 2006 р.
Депозити “овернайт” нефінансових корпорацій	0,99	1,07	1,14
Депозити до запитання домашніх господарств, включаючи строкові до 3 місяців	1,99	1,99	1,98
Депозити домашніх господарств терміном до 1 року і довше	2,05	2,24	2,37
Депозити домашніх господарств терміном понад 2 роки	2,25	2,36	2,45

* Джерело: ECB MFI interest rate statistics.

Якщо, зрештою, в нашій країні більш активно запрацює ринок корпоративних цінних паперів, як це відбулось у Росії та інших країнах з перехідною економікою, то залучення коштів буде обходитись ще дорожче, що, очевидно, зробить вигідним запозичення валютних ресурсів на міжнародних фінансових ринках, особливо при посиленні ревальваційних процесів в Україні. За умов, коли переважатиме тенденція до девальвації національної грошової одиниці, вітчизняним банкам можна буде знижувати вартість валютних депозитів, оскільки їх пропозиція зросте через недовіру суб’єктів економіки до гривні.

Крім динаміки обмінного курсу, макроекономічним фактором розвитку внутрішнього депозитного ринку залишаються темпи економічного зростання, насамперед, у реальному секторі. Це спричинює збільшення національних заощаджень, які через банківську систему трансформуються в інвестиції. Поряд з обсягами заощаджень певне значення має їхня структура: як стверджують аналітики, вищу норму за-

ощаджень в доході мають підприємства, ніж населення, а серед останнього – власники капіталу.

Інший сегмент грошово-кредитного ринку, на якому також точитиметься конкуренція між місцевими та іноземними банками, – кредитний ринок. Обсяг кредитів, наданих українськими банками, протягом кількох останніх років зростав досить високими темпами. Особливо привертає до себе увагу зростання довгострокових кредитів, які щороку збільшувались у 1,5-2 рази. Помітно вищі темпи зростання також кредитів в іноземній валюті, чому сприяло зміцнення курсу гривні та тенденція до ревальвації реального, а іноді й номінального курсу.

Водночас вітчизняна банківська система наражається на додаткові ризики, пов'язані з дисбалансом між залученими та наданими в кредит коштами (табл. 3). Загальна нестача залучених коштів для здійснення кредитних операцій у банківській системі становить понад 22 млрд. грн., а за валютними коштами – понад 18 млрд. грн. Існують диспропорції також за терміном надання кредитів: менш ресурсно забезпеченими виявляються довгострокові позики.

Таблиця 3

Забезпеченість обсягів кредитування українських банків залученими ресурсами у березні 2006 р., млн. грн.*

	Депозити	Кредити	Дефіцит (2-3)	Коефіцієнт нестачі (2/3)
Всього	135618	157794	-22176	0,86
У тому числі:				
у нац. валюті	84455	87963	-3508	0,96
в інозем. валюті	51163	69831	-18668	0,73
короткострокові	49837	60194	-10357	0,83
довгострокові	85781	97601	-11820	0,88

* Джерело: Грошова і банківська статистика НБУ.

Для порівняння слід також навести вартість вітчизняних та зарубіжних банківських продуктів. Так, в Україні кредити в національній валюті мали у квітні ставку 15,9 %, в іноземній валюті – 11,3 %, інтегральну ставку – 14,6 % (без урахування овердрафту) [5]. Значно нижчі кредитні ставки в комерційних банках Єврозони (табл. 4).

Пожвавлення ділової активності в реальному секторі української економіки, помітне з березня 2006 р., напевне, підвищить попит на кредити, що сприятиме підтриманню їх високої ціни. Однак у міру розгортання діяльності банків з іноземним капіталом та їх інвалютною

ресурсною базою конкуренція у даному сегменті грошово-кредитного ринку загостриться. На її перебіг можуть вплинути девальвація гривні та підвищена інфляція, які здатні збільшити попит на кредити в національній валюті, а це – прерогатива українських банків.

Таблиця 4

**Процентні ставки за кредитами банків Єврозони
у 2005-2006 рр., %***

Види позик	Серпень 2005 р.	Січень 2006 р.	Березень 2006 р.
Позики нефінансовим корпораціям до 1 млн. євро на період до 1 року	3,93	4,12	4,23
Позики нефінансовим корпораціям понад 1 млн. євро на період до 1 року	3,02	3,24	3,50
Позики нефінансовим корпораціям понад 1 млн. євро на період до 5 років	3,89	4,00	4,18
Позики домашнім господарствам на придбання будинків на період від 5 до 10 років	4,02	4,16	4,23

*Джерело: ECB MFI interest rate statistics.

Навпаки, девальваційні процеси на тлі дезінфляції зумовляють інтерес вітчизняних суб'єктів господарювання до кредитів в іноземній валюті, які в іноземних банків будуть дешевшими.

Висновки. Для збереження національного банківського сектора необхідно запровадити низку заходів щодо зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків: збільшення їх статутного капіталу, здешевлення ресурсної бази та вартості кредитів, розширення асортименту банківських послуг та забезпечення їх латентної підтримки з боку Національного банку.

Список літератури

1. Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб // www.bank.gov.ua/Statist/Depozits/depocz.htm.
  2. Ліневич Ю. Місце іноземних банків у процесі кредитування економіки країн Центральної та Східної Європи // Вісник національного банку України. – 2006. – № 4. – С. 31-35.
  3. Макроекономічні показники // www.bank.gov.ua/Macro/index.htm.
  4. Міщенко В., Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 38-44.
  5. Процентні ставки банків 2006 // www.bank.gov.ua/Statist/Procetn/prst2006.htm.
  6. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 100-107.
- Отримано 26.05.2006